

Agnieszka Gątarczyk

Włodzimierz Czetwertyński 1837-1918

Radzyński Rocznik Humanistyczny 16/1, 263-265

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Gątarczyk

Towarzystwo Nauki i Kultury „Libra”

Włodzimierz Czetwertyński (1837-1918)

Czetwertyński-Światopełk Włodzimierz (1837-1918) – książę, właściciel dóbr ziemskich Milanów w powiecie radzyńskim, działacz niepodległościowy, narodowy i społeczny. Urodził się 26 września 1837 roku w Woronczynie na Wołyniu. Syn księcia Kaliksta i Zofii z Kropińskich. W latach 1851-1856 pobierał nauki w Instytucie Szlacheckim w Wilnie. W 1856 roku rozpoczął studia na wydziale przyrodniczym Uniwersytetu Kijowskiego, którego nie ukończył. Po wybuchu powstania styczniowego, został aresztowany za przynależność do nielegalnej organizacji spiskowej i osadzony w więzieniu w Żytomierzu. Podczas procesu w 1866 roku, pragnąc ratować kolegów z organizacji, całą winę wziął na siebie. Został skazany na dożywocie, zamienione dzięki interwencji rodziny, na ośmioletnie zesłanie na katorgę w Usolu.

Dodatkowo został pozbawiony tytułu książęcego (ponownie przywrócony w Cesarstwie w 1886 r.), praw szlacheckich i skazany na konfiskatę majątku. Dzięki staraniom rodziny, car Aleksander II pozwolił księciu Włodzimierzowi, po kilkunastu miesiącach katorżniczej pracy w warzelni soli, wyjechać z Usola do Penzy, a po krótkim tam pobycie, na powrót do kraju. Dobra rodzinne Woronczyn i Komargrod na Wołyniu ojciec Włodzimierza, książę Kalikst, sprzedał w obawie przed konfiskatą co, jak się później okazało, nie było konieczne.

Po zawarciu związku małżeńskiego 10 lipca 1872 roku z Marią Wandą z Uruskich, córką Seweryna i Hermancji z Tyzenhauzów, książę Włodzimierz zamieszkał w dobrach żony w Milanowie w powiecie radzyńskim. Tu sprowadził słynną bibliotekę odziedziczoną po dziadku gen. Ludwiku Kropińskim oraz archiwum rodzinne Seweryna Uruskiego. Stale powiększane zbiory, liczące ponad 10 tys. woluminów, książę opracował w trzutomowym *Katalogu biblioteki Milanowskiej ks. Czetwertyńskich* wydany w 1916 roku.

Małżeństwo Czetwertyńskich wychodziło naprzeciw potrzebom mieszkańców swoich dóbr, szczególnie prześladowanym Unitom licznie mieszkającym w ich dobrach. Szczególnie angażowała się Maria Wanda, która ułatwiała zawieranie tzw. „ślubów krakowskich”, sprowadzała kapłanów, którzy w przebraniu udzielali posług religijnych oraz wspólnie z mężem nie pozwoliła na odebranie przez władze rosyjskie szpitala w Milanowie założonego z fundacji jej babki Wandy Julianny hr. Caboga i uczynienia z niego prawosławnego ośrodka religijnego. Z tego powodu księżna była często wymieniana w raportach urzędowych jako „nieprzejednana i zawzięta przeciwniczka prawosławia”.

W 1874 roku Czetwertyńscy wybudowali w Milanowie przyfolwarczną szkołę, do której uczęszczały również dzieci z okolicznych wsi. Do czasu pierwszej wojny światowej była to jedyna szkoła w okolicy.

Po pożarze Milanowa w 1906 roku, z którego ocalały zaledwie trzy z kilkadziesiątu zabudowań, właściciele dóbr okazali pomoc żywnościową i materialną. Tragedia ta przyczyniała się do powołania Ochotniczej Straży Pożarnej, którą w niezbędny sprzęt wyposażył książę. Przy strażnicy w 1905 roku została założona biblioteka, do której pierwsze książki ofiarowali Czetwertyńscy. Właściciele majątku wsparli finansowo również założoną przez mieszkańców Milanowa w 1902 roku orkiestrę dętą. Książę Włodzimierz w 1905 roku zatrudnił wykwalifikowanego nauczyciela muzyki w charakterze kapelmistrza, dzięki czemu orkiestra zdobyła sławę wychodząc poza wieś i gminę, towarzysząc najważniejszym uroczystościom świeckim i kościelnym. Funkcjonował tu również teatr amatorski prowadzony przez Rudolfa Levittoux, zatrudnionego w administracji majątku w Milanowie. Przedstawienia w wykonaniu młodzieży wiejskiej cieszyły się niebywałą popularnością nie tylko wśród ludności wiejskiej, ale też wśród ziemian, duchowieństwa katolickiego, a nawet władz powiatowych z naczelnikiem w Radzynie Podlaskim.

Włodzimierz Czetwertyński pełnił wiele funkcji publicznych. Od 1880 roku był prezesem Towarzystwa Sybiraków Weteranów roku 1863, którym niósł pomoc materialną i moralną. W roku 1898 został radcą Dyrekcji Siedleckiej, a od 1906 roku był prezesem Komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Od 1906 roku pełnił funkcję prezesa Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. W 1902 roku został szambelanem dworu rosyjskiego. Z kolei Maria Wanda Czetwertyńska przewodniczyła w Warszawie Towarzystwu Opieki św. Józefa, któremu ofiarowała plac pod budowę własnego gmachu. W latach 1917-1928 była przewodniczącą Związku Katolickiego Polek, który hojnie wspierała. Była również członkinią rady opiekuńczej Towarzystwa Opieki nad Ubogimi Matkami oraz ich Dziećmi. W imieniu rodziny Czetwertyńskich ufundowała salę wykładową na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Włodzimierz Czetwertyński był autorem poczytnego pamiętnika *Na wozie i pod wozem 1837-1917. Wspomnienia z lat ubiegłych wnukom i wnuczkom opowiedziane z 12 ilustracjami*, Poznań 1938.

Książę Włodzimierz zmarł 20 sierpnia 1918 roku. Z małżeństwa Włodzimierza i Marii Wandy urodziło się sześcioro dzieci: synowie Seweryn, Włodzimierz i Ludwik oraz córki Zofia Ermancja, żona Władysława Leona hr. Zamoyskiego, Maria

Aniela Seweryna żona Adama hr. Tarnowskiego i Wanda Maria Jadwiga Felicja żona Andrzeja hr. Żółtowskiego.

BIBLIOGRAFIA:

H. Mościcki, *Czetwertyński-Światopełk Włodzimierz*, PSB, T. 4, s. 367; *Czetwertyńska-Światopełk Maria*, PSB, T. 4, Kraków 1938, s. 357; A. Kopruckowniak, *Biblioteka Włodzimierza księcia Światopełka-Czetwertyńskiego w Milanowie*, [w] *Drogą Historii. Studia ofiarowane prof. Józefowi Szymańskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. P. Dymmel, K. Skupieński, B. Trelińska, Lublin 2001; A. Kopruckowniak, *Ziemiaństwo Lubelszczyzny i Podlasia w XIX i XX wieku*, Lublin-Radzyń Podlaski 2005; S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1891-1918. Zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1983; A. Żółtowski, *Biblioteka milanowska książy Czetwertyńskich*, [w] *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie*, opr. R. Maliszewska, t. 2, Kozłówka 2003.